

1

La traïció britànica

Si hi ha un nom clar per explicar el suport dels dirigents catalans a l'aliança antiborbònica - i per tant, a la guerra

contra Felip V—, aquest és el de Mitford Crowe. Comerciant d'aiguardents afincat a Catalunya des de final del segle XVII i emissari del més alt nivell de la reina Anna d'Anglaterra, Crowe s'entrevistà, l'abril de 1705, a Gènova amb enviats catalans profundament descontents amb la conducta dels ministres que Felip y havia instaurat al país.

La conseqüència d'aquestes converses fou el pacte de Gènova, mitjançant el qual Catalunya s'unia a la Gran Aliança de l'Haia, formada inicialment per la Gran Bretanya, Àustria i Holanda, amb les incorporacions posteriors de Portugal i Savoia.

Aquest tractat segellava “una estreta aliança i amistat entre el regne d'Anglaterra i l'il·lustre i preclar Principat de Catalunya “. Però a més comportava el desembarcament anglès de vuit mil homes, dos mil cavalls i més de dotze mil fusells, i

Els dirigents britànics, tot i encapçalar l'aliança antiborbònica, negociaven secretament amb França la continuïtat de Felip V

també la promesa britànica que “ni ara ni mai els habitants i naturals del Principat no puguin ni hagin de sofrir el més petit dubte que llurs privilegis i lleis seran mantinguts i conservats amb totes les formes”.

Més enllà d'aquestes belles paraules, segons el professor Joaquim Albareda, “els anglesos tenien com a objectiu prioritari consolidar les seves aspiracions comercials: tant a Amèrica com a Europa. Sens dubte, les seves promeses de suport als catalans val i ser decisives per a l'alçament de 1705, per a la reina Anna i el partit conservador un cop van haver aconseguit les contrapartides que reclamaven a França i a Espanya, es van desentendre del ‘cas dels catalans”.

Per això, ja els anys 1709 i 1710, mentre mantenien l'aliança antiborbònica amb els seus aliats, negociaven secretament amb França la continuïtat en el tro d'Espanya de Felip V a canvi d'importants concessions territorials i en el comerç amb Amèrica.

MONEDA DE CANVI

LA GRAN BRETANYA, LA GRAN BENEFICIADA DE LA GUERRA

Després que Felip fos reconegut per la reina Anna d'Anglaterra com a rei d'Espanya, Gran Bretanya rebé l'anomenat “*asiento de negros*”, gràcies al qual s'assegurava un mínim de 4.800 esclaus anuals —durant un període de trenta anys— a Rio de Plata. A més, obtingué la concessió per a la South Sea Company d'un “*navío de permiso*” per a accedir als mercats americans durant dues dècades, seguint el model aconseguit pels catalans a les Corts de 1701 i 1705.

L'excusa perfecta per als britànics arribà l'abril de 1711, amb la mort de l'emperador austríac Josep I, el qual havia nomenat successor el seu germà Carles L'elevació de l'arxiduc a la dignitat imperial aixecà grans suspicàcies en la classe política conservadora anglesa, la qual aprofità la nova conjuntura per proclamar —de manera clarament exagerada— que el flamant Carles VI estava en condicions de construir un nou bloc austríac potent i hegemònic.

A partir d'aquest punt, la guerra convencional es combinà amb una frenètica activitat diplomàtica, que donà lloc, l'any 1713, als Tractats d'Utrecht. En virtut d'aquests acords entre França i el Regne Unit i l'imperi austríac, es produí l'evacuació de les tropes aliades de Catalunya i es reconegué com a rei d'Espanya Felip V, el qual, però, hagué de renunciar al tro de França.

Catalunya havia estat de nou moneda de canvi enmig dels interessos polítics i econòmics de les grans potències. La gran beneficiada d'Utrecht fou, sens dubte, la Gran Bretanya, que aconseguí arrancar importants concessions de comerç amb Amèrica a Espanya i a França. A més, en virtut del pacte conservà les seves possessions de Gibraltar i de l'illa de Menorca. El posterior tractat de Rastatt ratificà les decisions preses a Utrecht, cosa que comportà la fi de la guerra a escala internacional. Els catalans, malgrat que la reina Anna d'Anglaterra mai es cansà de repetir que no els abandonaria, quedaren sols davant de la poderosa maquinària de guerra francesa i castellana. A partir d'aquell moment la derrota de Catalunya només era qüestió de temps. El tractat de Gènova havia quedat en paper mullat. •

EL CAS DELS CATALANS

L'any 1714, abans de la caiguda de Barcelona, es van publicar a Londres dos textos titulats *Consideració del cas dels catalans i Deplorable història dels catalans*. Tots dos, de procedència desconeixuda, critiquen amb duresa el paper de la corona anglesa en la guerra de Successió, ja que “un cop aconseguit el nostre propòsit, hem abandonat un poble perquè ja no ens serveix per a res”. Després de cridar els britànics a complir els seus compromisos, els textos destaquen l'heroisme dels combatents catalans, que prefereixen morir tots, o la mort o la llibertat, això és llur decidida elecció.”

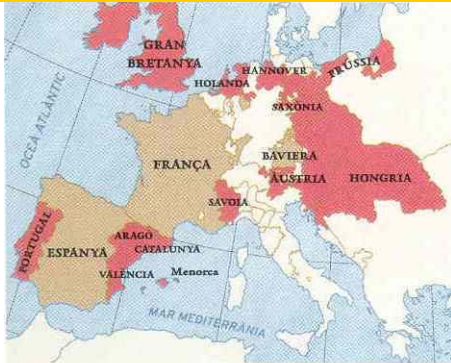
2

La feblesa militar de Carles d'Àustria

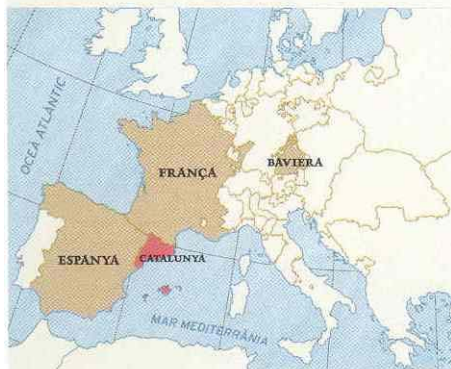
LA DESERCIÓ DELS ALIATS

La possibilitat que Felip y accedís al tro de la monarquia hispànica provocà grans reticències en el continent europeu. La causa era el temor que aquest fet permetés la creació d'un ampli bloc francès. Per això, el maig de 1702, la Gran Bretanya i les Províncies Unides declararen la guerra a França i Espanya. Posteriorment, s'afegiren Portugal i l'imperi austríac. Totes elles ajudaren a l'arxiduc Carles Àustria, que fou proclamat rei d'Espanya el setembre de 1703 a Viena.

A l'interior de la monarquia hispànica es produí un important trencament territorial, Mentre Castella donava suport al pretendent francès, la Corona d'Aragó es decantava de forma majoritària per l'arxiduc austríac. Des de mitjan 1713, la correlació de forces varià sensiblement. L'abandonament dels aliats i les anteriors caigudes en mans borbòniques de València i Aragó deix el Principat de Catalunya com a única oposició a Felip V.

Les aliances, l'any 1705.

La situació el 1713.

Ja des de començament de la guerra, els exèrcits a patiren greus problemes estructurals.

Segons l'historiador J. M. Torras, "el veritable taló d'Aquil·les dels aliats era la diversitat deis seus components i, per tant, la

dificultat d'establir una logística eficient que assegurés en cada cas els proveïments imprescindibles, no solament en termes d'armament i munició, sinó en la més elemental intendència i en el pagament la tropa."

Poc després de la mort del seu germà Josep I i de la coronació de Carles d'Àustria com a emperador (Carles VI), els seus desigs d'accedir al tro d'Espanya es complicaren encara més, fins esdevenir ja una quimera. No debades, les potències que li havien donat suport per a convertir-lo en rei se li giraren d'esquena. Especialment els britànics, que temien que l'equilibri internacional sen ressentís si el nou emperador concentrava en les seves mans els poders de l'imperi i d'Espanya.

Per això l'any 1713, mesos després que la major part de l'exèrcit britànic hagués abandonat la península ibèrica, les forces de Carles VI, a més de veure agreujats els seus importants problemes d'avituellament, eren sensiblement inferiors a les franceses. Tal com afirma Joaquim Albareda, el nombre dels seus esquadrons era de 115, enfront dels més de 300 de Lluís XIV, mentre que els batallons, que amb prou feines arribaven als 85, eren molt minsos en nombre respecte als 240 dels francesos.

CASTELLA TERRA ENEMIGA

Aquest fet, segons el professor Albareda, no fa sinó corroborar una de les grans certeses de la guerra: la causa de l'arxiduc sempre estigué absolutament supeditada al suport econòmic i militar de la Gran Bretanya. Sobretot en l'aspecte naval, gràcies al qual les forces aliades van poder dominar els principals ports de la península, com Lisboa, Alacant, Gibraltar o Barcelona. L'imprescindible suport financer britànic va comportar que, a voltes, els exèrcits aliats duguessin a terme accions que no eren ben vistes per l'arxiduc. Per exemple, les dues ocupacions de Madrid, que no solament comportaren una gran derrota militar, sinó també un enorme fracàs polític.

Tal com assenyala l'historiador Josep M. Torras, de la mateixa manera que "Felip V havia pogut comprovar personalment que Catalunya era terra enemiga i que li resultava poc menys que impossible ésser acceptat com a rei sense la coacció de les armes, l'arxiduc experimentava en tota la seva intensitat el rebuig d'extenses capes de ia societat castellana a la seva persona". L'inequívoc suport a Felip V per part d'amplis sectors de ia població d'Andalusia i de Castella fou

La causa de l'arxiduc Carles d'Àustria estigué sempre supeditada al suport econòmic i militar que li proporcionava el Regne Unit

un factor a tenir en compte a l'hora d'explicar la seva victòria final. A l'interior peninsular, el rebuig de Carles d'Àustria es basava, en bona part, en una forta antipatia contra els portuguesos i, sobretot, els catalans que acompanyaven l'arxiduc, Aquestes

LES CINC CAUSES DE LA DERROTA DE 1714

profundes diferències entre territoris i l'evolució de la guerra plantejà diverses vegades la possibilitat d'un trencament entre la Corona de Castella i la d'Aragó. Fins i tot, des de mitjan 1712, s'especulà amb la creació d'una república catalana que seria posada sota la protecció de l'emperador i de les potències aliades. Una possibilitat que els èxits bèl·lics dels filipistes, la inhibició britànica i la profunda feblesa militar, econòmica i política del nou emperador, no permeteren fer realitat. •

3

L'obsessió malaltissa de Felip V

L'historiador **Salvador Sanpere, autor del llibre monumental *Fin de la nació catalana* (1905), afirma sense embuts,** tot referint-se a l'obsessió de Felip V per subjugar els catalans, que *"la escasa intel·ligència política del Borbón no podia comprendre les lliçons de intel·ligència de su abuelo"*. Efectivament, durant bona part dels anys de la guerra de Successió, la relació entre Felip i el seu avi el rei Lluís XIV passà per diversos alts i baixos. No debades, el seu nét responia els consells del monarca francès sobre la necessitat d'exercir la diplomàcia en el seu enfrontament amb els catalans, amb frases *"en cuanto a esos canallas, pillos, el rey no les concederá jamás su privilegios, pues no sería el rey si lo hiciera"*

REPRESSIÓ INTOLERABLE

I això que el dia 4 d'octubre de 1701, Felip V va jurar a Barcelona, davant de les Corts, les constitucions i els privilegis dels catalans. En aquell moment el monarca tenia divuit anys i es preparava per a rebre la seva futura primera esposa, Maria

LA SALUT MENTAL DE FELIP V

Són múltiples els textos en què es planteja obertament la salut psicològica del rei. Per exemple, el duc de Saint Simon, citat per l'historiador Gonçal de Reparaz, afirma que Felip V *"carecía de luces y conocimientos, muy perezoso, había nacido para el aburrimiento, excesivamente testarudo y pequeño en todo, absorbido en su grasa y en sus tinieblas"*. Però a més, segons el mateix Gonçal de Reparaz, *"en 1722 no había mudado de ropa en un año, Así su traje caía hecho a pedazos, y principalmente su pantalón, descosido desde la cintura hasta abajo"*.

ELS UDOLS DEL REI

L'historiador John Lynch afirma que la salut mental del monarca empitjorà amb el pas dels anys "devorat per les seves dues grans passions: la religió i el sexe". El mateix Lynch cita un testimoni que l'any 1738 escrivia que "quan Felip V es retirava a sopar udolava d'una manera espantosa, cosa que deixava tothom astorat".

Lluïsa de Savoia, de només tretze anys. Una actitud de pacte amb els catalans que contrasta amb les accions repressives que posteriorment les seves tropes dugueren a terme a llocs com Xàtiva, on després de cremar la ciutat per escarmentar els partidaris de la resistència van batejar la vila amb el nom de San Felipe. Altres indrets del país on la repressió -combinada amb les reaccions antiborbòniques de la població- va arribar a límits intolerables van ser Sant Quintí de Mediona, Arbúcies, Prats de Lluçanès o Oristà on els filipistes degollaren més de set-cents homes.

En el decurs de tota la guerra, l'actitud de Felip V envers els exèrcits aliats, inicialment la resistència catalana, en darrera instància fou la de rebutjar radicalment el diàleg per a concentrar-se en una rotunda victòria militar, cosa que li comportà força disgustos en la relació amb el seu avi i mentor Lluís XIV. Per exemple, per decisió expressa del monarca francès, Felip V no estigué present en el Tractat d'Utrecht, on es decidia la fi internacional de la guerra i el nou repartiment polític i econòmic d'Europa i Amèrica.

El mateix duc de Berwick quan l'estiu de 1714 va rebre l'ordre de Felip V de dirigir les seves tropes cap al reforçament del setge d'una Barcelona que agonitzava va queixar-se amargament que el rei li donés instruccions de tractar els assetjats sense

Xàtiva, després de ser cremada, va ser rebatejada amb el nom de San Felipe.

contemplacions. Segons les memòries del mateix militar, aquest va trobar tan cruel i poc cristiana l'ordre, que va enviar una carta al monarca francès Lluís XIV amb l'esperança que aquest aconseguís moderar la conducta del seu nét. No cal dir que la seva mediació serví de ben poca cosa, i quan Barcelona caigué en mans borbòniques el dia 11 de setembre de 1714, s'imposà sobre la ciutat i sobre el país el que Joaquim Albareda qualifica com "l'absolutisme més dur de tot Europa". El millor exemple d'aquesta afirmació fou la posada en marxa del Decret de Nova Planta. Aplicats decrets semblants a València i a Aragó, abolien les institucions pròpies catalanes alhora que establien una organització política més estricta que a Castella en els terrenys fiscals i de militarització de la societat. •

4

La fractura social a Catalunya

Després del fracàs de la primera Ofensiva austriacista sobre Madrid, l'any 1706, Carles d'Àustria es retirà de

manera caòtica cap a València. Allà es trobà amb una revolta camperola antisenyorial en què els dirigents maulets no s'estaven de cridar frases com "Visca Basset abans que Carles III"

Aquestes consignes són una mostra de les friccions dins del mateix camp austriacista entre les classes populars, encapçalades pel general Basset, i en sectors benestants.

Al Principat, el regnat de Carles III tampoc no fou una bassa d'oli. D'entrada, les nombroses concessions nobiliàries i que atorgà el monarca provocaren un gran descontentament entre la vella noblesa catalana. A més de criticar l'enorme despesa que aquesta política comportava, alguns sectors benestants del país veien amb recels l'accés als privilegis d'alguns personatges amb un passat polític clarament filipista.

TENSIONS CREIXENTS

Ara bé, els veritables problemes començaren després de la derrota austriacista a la crucial batalla d'Almansa, l'abril de 1707. En pocs mesos, les tropes borbòniques ocuparen bona part del País Valencià amb la qual cosa s'hagué de fer un gran esforç per a reunir homes i diners destinats a la defensa del Principat.

A poc a poc, la política carolina va anar perdent adeptes a causa de l'extensió de la fam i la misèria provocades per la guerra. Bona part de la població intentava eludir el reclutament de soldats i augmentaven les dificultats per organitzar la defensa. El manteniment de l'exèrcit esdevingué una càrrega molt pesada per als catalans, els quals massa sovint patien els abusos d'un i altre exèrcit. En aquest sentit, després de recordar les extorsions i les represàlies indiscriminades dels exèrcits borbònics sobre la població, l'historiador Josep M. Torras afegeix que, sobretot des del moment en què la guerra començà a dirimir-se de manera gairebé permanent en territori català, els habitants de la

la feblesa de la Generalitat deixà la defensa de Barcelona en mans de la Coronela

ruralia començaren a patir les accions del seu propi exèrcit, "que també en la majoria dels casos havia de viure a expenses del país, i que igualment que els borbònics executaven requisos de collites i actes de rampinya generalitzada."

Un cop els soldats aliats hagueren abandonat Catalunya, la fractura social de la població catalana adquirí el moment més àlgid dins de les muralles

d'una Barcelona assetjada. El 30 de juny de 1713, la reunió de la Junta de Braços -un organisme que no tenia capacitat legislativa, sinó únicament una funció d'assessorament dels diputats en circumstàncies especials- dibuixà el grau de divisió que hi havia en el si dels defensors de la capital. Per un estret marge de vots, s'imposa la postura de la resistència a ultrança. I aquesta resistència estigué capitalitzada pels gremis enquadrats sota el nom de la Coronela. Des del començament del setge, els membres dels gremis havien estat protagonistes directes de les tensions entre el Consell de Cent i la Coronela, d'una banda, i la Generalitat, d'una altra. Sense un territori o poder recaptar diners o reclutar homes la debilitat d'aquesta darrera institució va deixar el pes de defensar la capital en mans d'uns col·lectius cada cop més radicalitzats, els quals no van dubtar a enfrontar-se violentament amb els partidaris de la submissió.

Aquesta resistència desesperada només es pot entendre si es té en compte que en l'ànim dels assetjats hi surava la política uniformitzadora practicada per Felip V a les terres valencianes i aragoneses. Per tant, eren ben conscients de la seva nul·la predisposició a negociar cap altra cosa que no fos l'anorreament dels drets dels catalans i la seva equiparació amb la realitat de Castella. •

ELS POSSIBILISTES A MATARÓ

Un cop produïda l'evacuació de les tropes imperials de Catalunya, els austriacistes catalans patiren una profunda divisió entre els que podríem anomenar els "possibilistes" - partidaris de pactar amb els borbònics la rendició en canvi de conservar les constitucions- i "els resistents", que s'inclinaven per continuar la lluita fins al final, convençuts que no podien esperar cap gest de Felip V.

La fractura social va fer fugir molts membres de les classes dirigents i de la jerarquia eclesiàstica barcelonines cap a Mataró, en mans dels borbònics. A l'interior de la capital de Catalunya, les postures es radicalitzaren. Les classes populars, cada cop més protagonistes dels esdeveniments, saquejaren les cases de diferents partidaris de la rendició.

5

Un problema de temps

Joaquim Albareda assenyala que, tal com acostumava a succeir en la majoria de conflictes internacionals, “els factors contingents van

tenir un paper no gens menyspreable en el desenllaç final. Així, Lluís XIV intentà negociar la pau amb els aliats els anys 1705, 1706, 1707, 1709 i 1710, en què es plantejà, fins i tot, l'abdicació de Felip V “. A més, l'any 1712, davant de la possibilitat que Felip V passés a ser rei de França, els britànics proposaren que Espanya i les Índies passessin a mans del duc de Savoia. I encara, afegeix Albareda, “a les converses de Rastatt (1714), i l'emperador proposà de permutar un principat per a la princesa d'Orsini, “*camarera mayor*” de Felip V, a canvi del respecte a les constitucions catalanes.

El darrer episodi que podia haver alterat el curs dels esdeveniments ocorregué l'estiu de 1714, mentre Barcelona es trobava assetjada. Les forces de defensa es limitaven a la Coronela (la milícia dels gremis) a soldats austriacistes, molts d'ells

Els primers dies de setembre la concentració de la flota anglesa davant de Barcelona semblava imminent

valencians. Paradoxalment, però, el futur de la ciutat i del país es decidia a centenars de quilòmetres de distància. A Londres, emissaris catalans com Pau Ignasi de Dalmases, intentaven doblegar les reticències angleses a tornar-se a involucrar en la guerra. Els darrers estudis de Joaquim Albareda demostren que les gestions realitzades a Viena i, sobretot, a Londres durant les quatre setmanes anteriors a la desfeta de l'11 de setembre haurien pogut variar el desenllaç final del conflicte i, tal vegada, la història de Catalunya.

La mort de la reina Anna d'Anglaterra, el 12 d'agost de 1714, i els canvis en el govern anglès uns quants adies més tard, van obrir ulla escletxa d'esperança als ambaixadors, ja que tant el futur rei Jordi I com el nou executiu whig (liberal) s'havien manifestat partidaris de la intervenció. Una prova d'aquesta nova conjuntura es produí el 30 d'agost, quan el filipista duc d'Osuna escrigué una carta des de l'Haia al ministre Grimaldo de Madrid. En la missiva, el diplomàtic advertia que l'ambaixador britànic a França, Matthew Prior, havia rebut noves instruccions d'instar Lluís XIV a suspendre les hostilitats dels exèrcits borbònics sobre Barcelona, com a primer pas destinat a desbloquejar la ciutat.

RENEIXEN LES ESPERANCES

Mentre les peces d'artilleria anaven estrenyent l'assetjament sobre una urbs que havia de defensar-se barrejant pedres amb la pólvora que feia servir per disparar canons, els dirigents de la resistència s'aferraven amb desesperació a les notícies que els arribaven de l'exterior. A mitjan setembre, Pau Ignasi de Dalmases estava plenament convençut que Barcelona podia evitar el desastre si aconseguia resistir unes quantes setmanes més. Tot i l'oposició dels conservadors, la possibilitat que la flota anglesa es concentrés davant de les costes de Barcelona semblava imminent. Des de la llunyania, londinenca -en una època en què la correspondència entre la Gran Bretanya i Catalunya podia trigar tres setmanes a arribar -el diplomàtic no tingué temps d'assabentar-se que les gestions frenètiques que estava duent a terme no permetrien finalment la salvació de la ciutat. Aquesta havia caigut en mans enemigues la tarda de l'11 de setembre, i l'endemà la bandera borbònica ja onejava al capdamunt del castell de Montjuïc. Tal com va escriure l'historiador Salvador Sanpere, aquell dia es produí la fi de l'estat català, no pas de la nació, ja que pot morir una organització política, però mai un poble.” •

LES XIFRES DEL SETGE

La desproporció entre les forces que assetjaven Barcelona i les que la defensaven era absoluta. Mal armats, els resistents s'enfrontaven a un enemic vuit vegades superior en nombre, 5.000 contra 40000

Per Jordi Creus, amb l'assessorament del professor de l'UPF Joaquim Albareda.

Revista Sàpiens núm. 1 Novembre 2002